

BÜLTEN

16 Kasım 2022 2022/26

Eser Sahibinin (Mimarın) Manevi Hakları

I. Giriş

İnsanlar yaşamı boyunca duygu ve düşüncelerini dışa aktarmanın yollarını aramış ve insan zekasının, entelektüel birikiminin, zihinsel yaratıcılığının neticesinde ürünler ortaya çıkarmıştır. Tarihsel süreçte fikri haklar, insan hakları kavramına paralel olarak gelişme göstermiştir. Zira yaratıcı düşünce ürünlerinin yeterince korunmadığı bir toplumda gelişme kaydedilmesi mümkün olmamaktadır. Bu koruma ancak etkin bir fikri hak mevzuatıyla sağlanacaktır.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu da her biri sahibinin hususiyetini taşıyan işbu eserleri koruma altına alıp, eserleri meydana getiren yaratıcılarına da birtakım haklar bahsetmiştir. Bu haklardan bir kısmı eser sahibinin yarattığı eserden maddi anlamda faydalanmasını sağlamak, bir kısmı ise eserin sahibi ile eser arasındaki manevi bağdan kaynaklanan haklardır.

Ülkemiz hukukunda önemi giderek artan fikir ve sanat eserlerinin etkili bir şekilde korunmasının sağlanabilmesi için, eser sahibinin eser üzerinde mali hakları olduğu kadar manevi hakları olduğunun da bilinmesi ve işbu haklara maksimum önemin gösterilmesi gerekmektedir.

II. Fikri Hak Kavramı

“Fikri hak” kavramı, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nda (FSEK) yer almaktadır. Kanun koyucu fikri hakkın tanımını yapmamış ise de fikri hakkın kapsamına giren yetki ve menfaatlere Kanun kapsamında yer vermiştir. Fikri hak kalıbı FSEK’de “Eser Sahibinin Hakları” kalıbıyla eşdeğer olarak kullanılmaktadır. Doktrinde ise fikri hak; “kişinin her türlü fikri ve zihni çaba ve emeği sonucu ortaya çıkardığı ürünler üzerinde hukuken korunan ve hak sahibine dilediği taktirde bu korumadan yararlanma yetkisi tanıyan menfaatler” şeklinde tanımlanmıştır.

Fikri hak kavramı geniş anlamda ve dar anlamda kullanılabilir. Dar anlamıyla fikri hak; FSEK’ de “fikir ve sanat eserleri” başlığı altında düzenlenmiş olan eser türleri üzerindeki hakları kapsamaktadır. Bunlar Kanun’da, ilim ve edebiyat eserleri, musiki eserleri, güzel sanat eserleri, sinema eserleri şeklinde tasniflenmiştir. FSEK 4. maddesinde sayılan güzel sanat eserleri arasında mimarlık eserleri de sayılmıştır. Geniş anlamıyla fikri hak, hem ilim ve edebiyat eserleri, güzel sanat eserleri, musiki ve sinema eserleri gibi fikir ve sanat eserlerini; hem sinai hakları kapsar. Sinai haklar, marka, patent, faydalı modeller ve tasarımlar gibi diğer tüm fikri ve sinai ürünler üzerindeki hakları ifade eder.

Fikri ve sinai hakların ortak noktası, her ikisinin de yaratıcı düşüncenin ürünü olması ve eser sahibine hakkın ileri sürülebileceği mutlak yetkiler tanımlarıdır. İki hak türü arasındaki en temel fark ise, sinai hukukunda

tescil sistemi bulunmasına rağmen fikir ve sanat eserlerinde tescile gerek olmamasıdır. Bir diğer fark, manevi hakların esasen fikir ve sanat eserlerine özgü olmasıdır. Patent, faydalı model ve tasarımlarda kısmen bulunan manevi haklar, markada hiç yoktur. Son olarak fikri hukuk alanında, bazı kamu menfaatleri ve toplumsal düşüncelerle eser sahibinin hakları sınırlandırılrsa da el koyma, zorunlu lisans gibi toplum yararı gerekçesiyle öngörülen zorlayıcı kurumlar bulunmamaktadır.

III. Eser Tanımı ve Özellikleri

“Eser” kavramı FSEK’in ‘Tanımlar’ başlıklı 1/B maddesinde tanımlanmıştır. Bu madde hükmüne göre eser; “sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulleri” olarak tanımlanmıştır. Doktrinde ise eser, “kişinin fikri faaliyeti sonucu ortaya koyduğu ve hukuki bakımdan değer ifade eden neticelerdir” şeklinde tanımlanmaktadır.

Fikir ve sanat eserleri hukukunun en önemli kavramı eserdir. Bir fikri çalışmanın, fikir ürününün hukuken korunabilmesi için, onun eser niteliği taşıması gerekir. Bir eserin FSEK kapsamında bir eser olarak vasıflandırılabilmesi ve dolayısıyla Kanun kapsamında koruma konusu olabilmesi için bazı unsurların varlığı gereklidir. Öncelikle bir fikir ve sanat mahsulü olmalı ve bu fikri çalışma sonucu oluşan düşüncenin dış dünyaya aksettirilmiş olması gerekmektedir. Ancak, ressam resmin ana hatlarını bir kağıda çizerse, bu eser olarak korunabilir. FSEK’te bahsedilen eser kavramını karşılamak için fikir ve sanat ürününün iki unsuru haiz olması gerekir. Bu unsurlardan ilki, “fikri ürünün sahibinin hususiyetini taşıması” ve diğeri ise “Kanun’da sayılan eser gruplarından birisine dahil olması”dır.

Bir fikri çalışmanın sahibinin özelliğini taşıdığını söyleyebilmek için, onun bağımsız bir fikri çalışma ürünü olması ve sahibinin zeka, bilgi, çalışma ve yaratıcılığını yansıtmaması gerekir. Ancak bir eser sahibinin eserini meydana getirirken daha önce edindiği tecrübelerden ve hazırda var olan eserlerden bilinçli veya bilinçsiz olarak etkilenmesi, faydalanması olağandır. Bu nedenle eser sahibi ile ürün arasındaki bağ ortaya konulduğu takdirde daha önce meydana getirilmiş eserlerden faydalanma, eser niteliğinin kabul edilmesinde etkili değildir.

Fikri ürünün sahibinin hususiyetini taşıması unsurunun yanında, ancak FSEK kapsamında sayılan eser türlerinden olması durumunda, eserin varlığı kabul edilebilir. FSEK’te eser türleri, işleme eserlerle birlikte beş ana grup altında sayılmıştır. Bunlar; ilim ve edebiyat eserleri (FSEK m.2), musiki eserleri (FSEK m.3), güzel sanat eserleri (FSEK m.4), sinema eserleri (FSEK m.5) ve işleme ve derleme eserlerdir (FSEK m.6). Kanun bu gruplara giren alt eser türlerini de sıralamıştır (Musiki eserleri hariç).

Mimari Projeler ve Mimarlık Eserleri

Mimari projeler ilim ve edebiyat eserleri alt grupları arasında yer almaktadır. İlim ve edebiyat eseri olarak nitelendirilen mimari projeler ilgili hükümde şu şekilde düzenlenmiştir: “bedii vasfı bulunmayan her nevi teknik ve ilmi mahiyette fotoğraf eserleriyle, her nevi haritalar, plânlar, projeler, krokiler, resimler, coğrafya ve topoğrafyaya ait maket ve benzerleri, her çeşit mimarlık ve şehircilik tasarım ve projeleri, mimarî maketler, endüstri, çevre ve sahne tasarım ve projeleri” (FSEK.m.2/1, b.3). Görüldüğü üzere, yalnız mimariyle ilgili olan değil, sahibinin hususiyetini taşımak kaydıyla her nevi plan, proje, kroki, tasarım, maket ve benzerleri eser olarak Kanun tarafından himaye edilmektedir.

Ayrıca sayılan eser türlerinin estetik (bedii) nitelikte olması gerekmez. Estetik nitelik taşıyan proje ve benzerlerinin eser sayılmayacağı gibi bir durum da söz konusu değildir. Eğer bu sayılanlar estetik nitelik taşıyorlarsa, ilim ve edebiyat eseri olarak değil, güzel sanat eseri olarak korunurlar. Anlaşıyor ki; bir mimari proje Kanun’da koruma altına alınan pek çok eser türünden farklı olarak, estetik özellik taşısa da taşımaya da himaye görmektedir.

Bununla birlikte, eser olarak himaye edilen sadece mimari projenin kendisi değildir. Estetik özellik taşımak kaydıyla, mimari eserin kendisi de eser niteliği taşır. (FSEK m.4/1-b.3) Mimarlık eserleri güzel sanat eseridir. Bu maddeye göre bir eserin güzel sanat eseri sayılabilmesi için öncelikle “estetik değere sahip olması” ve bu maddede sayılanlar arasında yer alması gerekir. Mimarlık eseri çoğunlukla olduğu gibi bir mimari projeye dayanabilir. Bu durumda mimarın hem proje nedeniyle ilim ve edebiyat eseri sahibi olması hem de bu projeyi dış dünyaya aktararak yarattığı mimari yapı nedeniyle de güzel sanat eseri sahibi olması söz konusu olacaktır. Mimarlık eseri çizilen mimari projeye değil, bu projenin uygulanması suretiyle yaratılan yapıya ilişkindir. Bu nedenle, bir mimari projeye göre yaratılan mimarlık eserinde aranacak estetik değer, projede değil bu projenin uygulanması suretiyle yaratılan yapıda aranacaktır.

Özetle, mimarlık eserleri ile mimari projelerin farklı eserler olduğu anlaşılmaktadır. Mimari projeler ilim ve edebiyat eserleri grubuna girdiği halde, mimarlık eserleri güzel sanat eserleri grubunda yer alır. Mimari projeler çizimle yaratılan eserler olduğu halde, mimarlık eserleri yapı eseridir. İki eser arasındaki en büyük fark ise, mimari projelerin eser sayılabilmesi için estetik değere sahip olmaları gerekmeyeceği halde mimarlık eserlerinin estetik değere sahip olması zorunludur.

IV. Eser Sahibi Kavramı

5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK) m.8/1; “Bir eserin sahibi, onu meydana getirendir.” hükmü ile eser sahipliği kavramını açıklamıştır. Eser sahibi ayrıca FSEK m.1/B/b’de de “Eseri meydana getiren kişi” olarak tanımlanmıştır.

Eser sahipliği sıfatının kazanılabilmesi için, eser olarak nitelendirilebilecek bir fikri ürünün ortaya koyulması yeterlidir. Herhangi bir irade açıklamasına veya hukuki işleme gerek yoktur. Eseri yaratma olgusu maddi bir fiildir ve hukuki muamele karakteri yoktur. Bu nedenle medeni hakları kullanma yönünden tam ehliyetsiz veya sınırlı ehliyetsiz bir küçük ile örneğin bir akıl hastasının da eser sahipliği sıfatını taşıması bakımından engel bulunmamaktadır.

Eser Sahipliği Türleri

Eser bir kişi tarafından meydana getirilebileceği gibi, birden fazla kişi tarafından da meydana getirilebilir. Eser tek bir kişi tarafından meydana getirilmiş ise, bir kişinin eser sahipliğinden söz edilmektedir. Eser sahibinin eseri yaratırken başka bir kişinin yardımından faydalanmış olması kural olarak onun eser sahipliğini etkilemez. Ancak eğer başkaları tarafından yapılmış bu katkılar eserin hususiyetine etki ediyorsa o takdirde tek kişinin eser sahipliğinden bahsedilmesi mümkün olmayacaktır.

Bir eserin birden fazla kişi tarafından oluşturulması da mümkündür. Birden fazla kişinin bir eseri meydana getirmiş olması halinde eser sahipliği hususunda nasıl bir yöntem izleneceği Kanun’da düzenlenmiştir.

FSEK m.9/1’de, “birden fazla kimselerin birlikte vücuda getirdikleri eserin kısımlara ayrılması mümkünse, bunlardan her biri vücuda getirdiği kısmın sahibi sayılır” hükmü yer almaktadır. Böyle bir eser üzerinde “müşterek eser sahipliği” doğar. Müşterek eser sahipliğinde eser sahiplerinden her biri meydana getirdiği kısmın sahibi sayılır ve bu kısımlar üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunabilir. Ancak müşterek eserin tamamı üzerindeki haklar eser sahiplerinin tümüne aittir ve oybirliği aranır. FSEK m.9/II “aksi kararlaştırılmış olmadıkça, eseri birlikte vücuda getirenlerden her biri bütün eserin değiştirilmesi veya yayımlanması için diğerinin iştirakini isteyebilir.”

Birden fazla eser sahibinin katılımı ile vücuda getirilen bazı eserlerde ise eserin varlık kazanması, bu kişilerin ortak çabası, işbirliği ve karşılıklı yardımlaşmalarının bir sonucudur. Bu gibi eserlerde, eserin oluşumuna

katkıda bulunanların çabalarını, diğer eser sahiplerinin çaba ve katkılarından ayırt etmeye ve dolayısıyla da eseri kısımlara ayırmaya olanak yoktur. Eser kısımlara ayrılrsa dahi, kısımların tek başlarına eser nitelikleri yoktur. FSEK bu türü eser sahipliğini madde 10'da düzenlemiştir. FSEK m.10/1 hükmü uyarınca, “birden fazla kimsenin iştirakiyle vücuda getirilen eser ayrılmaz bir bütün teşkil ediyorsa, eserin sahibi, onu vücuda getirenlerin birliğidir”. Eser üzerinde tek bir hak oluşur ve bu hakkın sahibi de o eseri meydana getirenlerin tamamı yani “birliği”dir. Bu tür eser sahipliğinde eser sahiplerinin iradeleri önemlidir yani birliğin doğabilmesi için yaratıcıların hepsinde ortak çalışma iradesinin varlığı gerekir.

Ayrıca FSEK m.8'de “sinema eseri sahipliği”nden bahsedilmektedir. Kanun koyucu FSEK de md.8/II' de sinema eserlerinde yönetmen, özgün müzik bestecisi, senaryo yazarı ve diyalog yazarı eserin birlikte sahibi olduğu hükmünü getirmiştir. Maddede sözü geçen “eserin birlikte sahibidirler” ibaresi açık olmadığından burada hangi tür eser sahipliğinin kabul edilmesi gerektiği de tartışmalıdır.

Kanun koyucu tüm bu eser sahipliği türlerinin yanında tüzel kişilerin de eser üzerinde doğan birtakım hakları kullanabilecekleri hükmünü getirmiştir. Bu durumda tüzel kişilerin dolaylı eser sahipliğinden söz edilebilecektir. FSEK m.18/II, “aralarındaki özel sözleşmeden veya işin mahiyetinden aksi anlaşılmadıkça; memur, hizmetli ve işçilerin işlerini görürken meydana getirdikleri eserler üzerindeki haklar bunları çalıştıran veya tayin edenlerce kullanılır. Tüzel kişilerin uzuvları hakkında da bu kural uygulanır” hükmüne yer vermiştir. İşveren ve çalıştıranların durumunu “bir çeşit eser sahipliği statüsü” olarak nitelendirmemizin nedeni, vücuda getirilen eserin sahibinin yine onu yaratan olmasından kaynaklanmaktadır. Zira işveren veya çalıştıran eser üzerindeki mali hakların sahibi olabilir. Bu nedenle bu tür eser sahipliğini “sınırlı eser sahipliği” olarak adlandırmak da mümkün gözükmemektedir.

V. FSEK Kapsamında Manevi Haklar

FSEK eser sahibine, eseri dolayısıyla, doğrudan kişiliğine bağlı birtakım haklar tanımıştır. Bu haklar “manevi haklar” olarak adlandırılmaktadır.

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi 27.maddesi ile eser üzerindeki mali ve manevi hakların, kişinin en temel insan hakları arasında yer aldığını özellikle göstermiştir. Buna göre sözleşme m.27/II' de; “herkesin yaratıcısı olduğu bilim, edebiyat ve sanat ürünlerinden doğan maddi ve manevi çıkarlarının korunmasına hakkı vardır” denilmektedir.

Eser sahibinin mali haklarında ekonomik haklar söz konusu olmakta iken manevi haklar eser sahibinin eserle olan manevi bağlarına ilişkindir. Manevi haklar, eser sahibinin, yaratıcısı olması dolayısıyla onun kişiliğinin bir parçası olan eserini yine manevi açıdan korumak maksadıyla tanınmışlardır. Bu sebeple eser sahibine ekonomik bir menfaat de temin etmemektedirler.

Manevi Hakların Özellikleri

1. Sınırlı Sayıda Olmaları

FSEK kapsamında sayılan manevi hakların sınırlı sayıda sayılmış olup olmadığı konusu her ne kadar doktrinde tartışmalı olsa dahi genel kabul, Kanun'da manevi hakların sınırlı sayıda sayılmış olduğu ve TMK'nın şahsiyet hakları ile genişletilemeyeceği yönündedir.

Yargıtay da birçok kararında bu görüşü benimsemiş ve FSEK kapsamında düzenlenen manevi hakların sınırlı sayıda olduklarına hükmetmiştir. Yargıtay bir kararında “Anılan kanunda mali ve manevi haklar ayrı ayrı düzenlenmiş olup, manevi haklar sınırlı olarak gösterilmiştir.” demek suretiyle manevi hakların sınırlı sayıda sayılmış olduklarını açıkça dile getirmiştir.

2. Devirlerinin Mümkün Olmaması

Manevi haklar, eser sahipliğinden doğan bazı mutlak ve inhisari yetkiler olduğundan miras yolu ile geçmedikleri gibi, devir yönünden, ölüme bağlı tasarruflara konu olamazlar ve sağlararası işlemlerle de devredilemezler. Manevi haklar eser sahibinin kişiliğine sıkı sıkıya bağlı haklar olduklarından dolayı devredilmeleri de mümkün değildir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, T. 28.05.2008, E. 2008/11-368, K. 2008/393 sayılı kararında açık bir şekilde eser sahibinin manevi haklarının devredilemeyeceğini belirtmiştir.

FSEK md.19/II uyarınca ise; eser sahibinin ölümünden sonra bu maddede sayılan kimselerin eser sahibine FSEK 14, 15 ve 16'ncı maddelerin üçüncü fıkralarında tanınan hakları eser sahibinin ölümünden itibaren yetmiş yıl kendi namlarına kullanabilecekleri hüküm altına alınmıştır.

Doktrinde ise manevi hakların devredilemezliği genel kabul gören bir görüş olmasına rağmen, manevi hakların kullanılmasının devredilip devredilemeyeceği tartışmalıdır.

Eser sahibinin manevi haklarının devri mümkün olmadığından ve manevi hakların devrini içerir şekilde yapılan sözleşmenin, bu hususları içerir maddeleri hükümsüz olacaktır.

3. Korunmalarının Zamanla Sınırlı Olmaması

Eser sahibinin mali hakları Bern Sözleşmesi md.7/1'de belirli bir müddet dâhilinde korunmaktadır. Buna göre, bu sözleşme ile öngörülen koruma süresi eser sahibinin hayatı boyunca ve ölümünden sonra 50 yıl devam etmektedir. Sözleşmedeki bu süre asgari bir sınırlama niteliğindedir ve üye devletler daha uzun bir süre tayin edebilirler. Nitekim Türkiye de mali hakların korunmasını belirli bir müddet için sınırlamıştır. FSEK md.27/1 uyarınca, "Koruma süresi eser sahibinin yaşadığı müddetçe ve ölümünden itibaren 70 yıl devam eder. Bu süre eser sahibinin birden çok olması durumunda, hayatta kalan son eser sahibinin ölümünden itibaren yetmiş yıl geçmekle son bulur."

Bern Sözleşmesi mali haklara uygulanan koruma süresini bu şekilde sınırlı bir zamanla belirlemiş olmasına rağmen, manevi hakların koruma müddeti konusunda belirli bir zaman tayin edilmemiştir. Konuyla ilgili yalnızca sözleşmede manevi hakların da eser sahibinin ölümünden sonra en az mali hakların ortadan kalkmasına kadar devam edeceği belirtilmiştir. Aynı şekilde FSEK'de de eser sahibinin manevi haklarının koruma süreleri bakımından açık bir hüküm mevcut değildir. Kanun koyucu yalnızca FSEK m. 19/II'de, bu maddede sayılan kimselerin eser sahibine FSEK m.14-15-16'da tanınan haklarını, eser sahibinin ölümünden itibaren 70 yıl kendi namlarına kullanabileceklerine dair hüküm sevk etmiştir.

4. Korunmalarının Herhangi Bir Tescile Tabi Olmaması

Eser üzerindeki haklara sahip olabilmek için sadece eseri meydana getirmek yeterlidir. Mali ve manevi hakların doğumu için herhangi bir kayıt, tescil veya prosedüre gerek bulunmamaktadır.

VI. Eser Sahibinin FSEK Tarafından Korunan Manevi Hakları

Eser sahibinin manevi hakları FSEK kapsamında dört madde halinde düzenlenmiştir. Bu haklar FSEK m.14 "Umuma arz salahiyeti", FSEK m.15 "Adın belirtilmesi salahiyeti", FSEK m.16 "Eserde değişiklik yapılmasını menetmek" ve FSEK m.17 "Eser sahibinin zilyed ve malike karşı hakları"dır.

1. Umuma Arz Salahiyeti (Eseri Kamuya Sunma Yetkisi/Hakki)

Eseri umuma arz salahiyeti, o eserin eser sahibi tarafından kamuya sunulma yetkisi/hakki anlamına gelmektedir. Eserin "umuma arz edilmesi" yani "kamuya sunulması" geniş anlamda, fikir ve sanat ürününün ülkenin bütününde veya bir yöresinde, üçüncü kişilere ait dar veya geniş bir çevrede aleniyete

kavuşturulması, herhangi bir şekilde tanıtılması ya da eser hakkında bilgi verilmesidir. Dar anlamda ise, fikir ve sanat ürününün onu meydana getiren kişisel gizlilik alanından çıkarılarak üçüncü kişilerin duyu organları ile idrak edilebilir hale gelmesi anlamındadır. Bu bağlamda umuma arzın gerçekleşebilmesi için eserin çoğaltılmasına, yayımlanmasına veya temsil edilmesine de gerek bulunmamaktadır. Bunun için eserin, eser sahibinin aile ve yakınları dışındaki kişilere açıklanarak, fiili hâkimiyetinden çıkmış olması yeterli ve gereklidir.

Umuma arz, eser sahibinin rızası olsun veya olmasın eserin umuma herhangi bir şekilde intikalidir. “Alenileşme” ise “umuma arz”dan farklı bir kavram olup, eserin eser sahibinin rızası ile umuma arzını ifade etmektedir. “Yayımlama” ise eserin kamuya sunum yollarından biri olmakla birlikte, bir eserin çoğaltma ile elde edilen nüshalarının hak sahibinin rızasıyla ticaret mevkiine konması anlamına gelmektedir.

Eser sahibinin rızası ile umuma arz edildikten, başka bir deyişle aleniyet gerçekleştikten sonra, umuma arz geri alınamaz. Çünkü kamuya sunma bir anda vuku bulan bir defalık hukuki bir fiildir ve aleniyet gerçekleştikten sonra sahibinin iznini geri alması hukuken bir anlam ifade etmeyecektir. Buna karşılık şayet umuma arz sahibinin rızası olmadan yapılmış ise, doktrindeki görüşe göre bu arz, somut olayın özelliği engel oluşturmuyor ise geri alınabilmelidir. Bu şekilde bir geri alma ise eserden yararlanan kişilerin bu yararlanmalarının yasaklanması veya eserden alıntı yapmış kişilerin bu alıntıları kullanmalarının yasaklanması şeklinde olabilir.

Eser sahibinin bu manevi hakkı FSEK m.14’te düzenlenmiştir ve bu madde aşağıdaki şekildedir;

FSEK m.14: “Bir eserin umuma arz edilip edilmemesini, yayımlanma zamanını ve tarzını münhasıran eser sahibi tayin eder.

Bütünü veya esaslı bir kısmı alenileşmemiş olan yahut ana hatları herhangi bir suretle henüz umuma tanıtılmayan bir eserin muhtevası hakkında ancak o eserin sahibi malumat verebilir.

Eserin umuma arz edilmesi veya yayımlanma tarzı, sahibinin şeref ve itibarını zedeleyecek mahiyette ise eser sahibi, başkasına yazılı izin vermiş olsa bile eserin gerek aslının gerek işlenmiş şeklinin umuma tanıtılması veya yayımlanmasını men edebilir. Menetme yetkisinden sözleşme ile vazgeçmek hükümsüzdür. Diğer tarafın tazminat hakkı saklıdır.”

Eseri umuma sunma hakkı eserin sahibine; umuma sunulma zamanını saptama, şeklini ve kapsamını belirleme, sunulacak kişiyi seçme yetkilerini vermektedir. Bu yetkiler şu şekilde gösterilebilir:

1. Eserin Kamuya Sunulup Sunulmaması konusunda karar verme yetkisi
2. Eserin kamuya sunma zamanını belirleme yetkisi
3. Eserin kamuya sunulma tarzını belirleme yetkisi
4. Kamuya sunulmamış eserin muhtevası hakkında bilgi vermek

Umuma arz hakkının eser sahibine tanıdığı bu yetkiler madde hükmünden de açıkça anlaşıldığı üzere münhasıran eser sahibine aittirler.

2. Adın Belirtilmesi Salahiyeti (Eser Sahibi Olarak Tanıtılma Yetkisi/Hakkı)

Eser sahibi olarak tanıtılma yetkisi/hakkı, eser sahibinin eserinde bu sıfatının yani eser sahibi olduğunun belirtilmesi anlamına gelmektedir. Bu yetki sadece eser sahibinin eserde adının zikredilmesi anlamına gelmemekle birlikte, eser sahibine birtakım yetkiler bahşeder ve esere başka bir kişinin ortak veya birlikte sahip olduğunu ileri sürmesi, eser sahibinin sahipliğinin başkalarınca reddedilmesi gibi durumlarda kullanılabilir.

Eser sahibinin bu manevi hakkı FSEK 15. maddesinde yer almaktadır. Buna göre;

FSEK m.15: "Eseri, sahibinin adı veya müstear adı ile yahut adsız olarak, umuma arz etme veya yayımlama hususunda karar vermek salahiyeti münhasıran eser sahibine aittir.

Bir güzel sanat eserinden çoğaltma ile elde edilen kopyelerle bir işlenmenin aslı veya çoğaltılmış nüshaları üzerinde asıl eser sahibinin ad veya alametinin, kararlaştırılan veya adet olan şekilde belirtilmesi ve vücuda getirilen eserin bir kopye veya işlenme olduğunun açıkça gösterilmesi şarttır.

Bir eserin kimin tarafından vücuda getirildiği ihtilaflı ise yahut herhangi bir kimse eserin sahibi olduğunu iddia etmekte ise, hakiki sahibi, hakkının tespitini mahkemeden isteyebilir.

Eser niteliğindeki mimari yapılarda, yazılı istem üzerine eserin görülen bir yerine eser sahibinin uygun göreceği malzeme ile silinmeyecek biçimde eser sahibinin adı yazılır."

Fransızca "droit de paternite", İngilizcede de "paternity right" olarak ifade edilen eser sahibi olarak tanıtılma hakkı hem manevi bir hak olarak eseri sahibine bağlamakta ve hem de eser sahibini eser hırsızlarına, başkasının eserini kendi eseri gibi gösterenlere (intihal) karşı korumaktadır.

Eser sahibi olarak tanıtılma hakkı, eserin kullanıldığı her halde vardır ve bu tür kullanmanın niteliği ve çapı önemli değildir. Hatta eser sahibi bu kullanmadan mali bir menfaat elde etmiş olsa bile, bu durum söz konusu manevi hakkını bertaraf etmez.

Eser sahibinin FSEK tarafından kendisine tanınmış bu hakkı dolayısıyla çeşitli yetkileri vardır:

1. Eser sahibinin adının eserin kullanıldığı her yerde belirtilmesi yetkisi
2. Eserine, kendi ad ve soyadını ya da bunların kısaltılmış şeklini veya sadece baş harfini koymak veya onu takma (müstear) adla yahut adsız (anonim) olarak yayımlamak yetkisi
3. Eserin kendi eseri olduğunu açıklamak yetkisi
4. Bir güzel sanat eserinden çoğaltma yolu ile elde edilen kopyalarıyla bir işlenmenin aslı veya çoğaltılmış nüshaları üzerinde asıl eser sahibinin ad ve alametinin kararlaştırılmış şekilde belirtilme yetkisi
5. Eserin kopya veya işlenme olduğunu belirtilmesi yetkisi

Kural olarak eser sahibini adının eserinde belirtilmesi için, onun bu şekilde bir talepte bulunmasına gere yoktur. Kanun koyucu böyle bir talebin varlığından bahsetmemiştir. Eser sahibi eserinde adının belirtilmesini istemediğini belirtmemişse, eser sahibinin adı eserinde belirtilmelidir. Aksi halde eser sahibinin adının belirtilmesi hakkı ihlal edilmiş olur.

Adın belirtilmesi hakkı, eser sahibinin adının sadece eser üzerinde belirtilmesi hakkını kapsamaz. Aynı zamanda eserin kullanıldığı yerlerde de eser sahibinin adının belirtilmesi gereklidir. Yargıtay bir kararında, söz ve müziği başkasına ait olan bir şarkıyı izinsiz olarak filmde kullanan davalının, müzik eseri sahibinin adını belirtmediği, eser sahibinin FSEK m.15'te yer alan adın belirtilmesi hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir.

Mimari eserler ile ilgili, FSEK m.15 hükmüne 07.06.1995 tarihli 41120 sayılı Kanun'un 6.maddesi ile fıkra eklenmiştir. Buna göre, FSEK md15/III'de eser niteliğindeki mimari yapılarda, yazılı istem üzerine eserin görülen bir yerine, eser sahibinin uygun göreceği malzeme ile silinmeyecek malzeme ile eser sahibinin ismi yazılabilecektir. Mimari eserin niteliğinden kaynaklanan birtakım zorluklar nedeniyle, şayet eser sahibinin bu hakkı ihlal edilirse, eski hale getirmek güçlükler içeriyorsa, eser sahibinin adının kaldırılmasını talep edebileceği şeklinde bir çözüm yolu getirmiştir. Ayrıca bu fıkra hakkında öğretide tartışmaya yol açan husus ise "yazılı istem"nin niteliğidir. Doktrinde, mecburiyetin doğması için yazılı istemin gerekliliğini savunan yazarlar olduğu gibi, bu istemin kurucu bir şekil şartı olmadığını, ispat hukuku açısından önemli olduğunu savunan yazarlar da mevcuttur. Kanımızca eserinde adını belirtme konusunda münhasıran yetkisi olan eser sahibinin yazılı isteminin kurucu bir şekil şartı olması düşünülemez. Çünkü bu hak eser sahibinin en temel haklarından biridir ve kanun koyucu bu hükümle eser sahibine hakkını kısıtlayıcı bir hüküm sevk etmemiştir.

FSEK m.15 hükmü emredici bir hükümdür ve kanun koyucunun getirmiş olduğu bazı istisnalar dışında eser sahibinin adının eserinde zikredilmesi gerekir. Şayet eser sahibi birden fazla ise ve eser sahipleri adlarının zikredilmesini talep etmişlerse, hepsinin isminin eserde yer alması gerekir. Ancak eser sahipliği sıfatının kazanılması için esere hususiyetini katmasının şart olduğu da düşünülecek olursa, esere hususiyet derecesinde olmamak üzere katkıda bulunanların, eserde adlarının zikredilmesini talep edemeyeceklerini söylemek yerinde olacaktır.

Eser sahibinin adını belirtme yetkisinden feragat edip edemeyeceği öğretide tartışmalıdır. Genel kabul, eser sahibinin adının belirtilmesi hakkı münhasıran eser sahibine verilmiş, eser sahibinin kişiliği ile doğrudan bağlantılı olan manevi bir hak olduğundan kural olarak eser sahibinin adının belirtilmesi hakkından vazgeçemeyeceği yönündedir. Ayrıca, mali hakların devredilmesi de eser sahibinin isminin belirtilmesi hakkından vazgeçtiği anlamına da gelmemektedir.

3. Eserde Değişiklik Yapılmasını Menetmek (Eser Sahibinin Eserde Değişiklik Yapılmasını Önleme Yetkisi/Hakkı)

Eser her türlü içeriği, parçası ve ayrıntısıyla bir bütün oluşturur. Bu sebeple eserde yapılacak en küçük değişiklik bile eserin bütünlüğünü bozabilir, eser sahibinin hususiyetinin yitirilmesine yol açabilir veya değişiklik eserin sahibinin şerefini zedeleyici nitelikte olabilir. Bu sebeple eserde sahibinin izni olmaksızın değişiklik yapılmaması gerekmektedir.

Eser sahibine tanınan değişiklikleri önleme hakkı FSEK m.16'da düzenlenmiştir.

FSEK m. 16: " Eser sahibinin izni olmadıkça eserde veyahut eser sahibinin adında kısaltmalar, ekleme ve başka değiştirmeler yapılamaz.

Kanunun veya eser sahibinin müsaadesiyle bir eseri işleyen, umuma arz eden, çoğaltan, yayımlayan, temsil eden veya başka bir suretle yayan kimse; işleme, çoğaltma, temsil veya yayım tekniği icabı zaruri görülen değiştirmeleri eser sahibinin hususi bir izni olmaksızın da yapabilir.

Eser sahibi, kayıtsız ve şartsız olarak yazılı izin vermiş olsa bile şeref ve itibarını zedeleyen veya eserin mahiyet ve hususiyetlerini bozan her türlü değiştirmeleri menedebilir. Menetme yetkisinden bu hususta sözleşme yapılmış olsa bile vazgeçmek hükümsüzdür."

FSEK m.16 hükmü kural olarak eserdeki veya eser sahibinin adındaki değişiklikleri yasaklamıştır, meğer ki bu değişiklik zorunlu bir değişiklik olsun veya eser sahibinin bu hususta bir izni olsun.

FSEK md.16/I hükmü eserdeki değişiklikleri önleme yetkisini düzenlerken ayrıca bu hükümde eser sahibinin adını da eserin bütünlüğüne dâhil etmiştir. Buna göre eser sahibinin sadece eserinde meydana gelecek değişiklik ve tahrifatları önleme yetkisi değil, aynı zamanda adında meydana gelecek değişiklik ve tahrifatları da engelleme yetkisi vardır. Yargıtay; davacının sahibi olduğu “Çevre Hakkı” adlı eserin davalılar tarafından eser sahibinden izin alınmaksızın promosyon amacıyla orijinalinden daha eksik sayfa ile dipnot ve referansların yer almaksızın ve eser sahibinin soyadı değiştirilerek basılıp dağıtıldığı bir olayda, eserin tahrifatı nedeniyle davacının hak ihlaline uğramış olmasının yanında, davacının soyadının Kabaoğlu yerine Kabaoğlu olarak yazılmasının da davacının FSEK m.16 uyarınca manevi hakkının ihlal edildiği kararını vermiştir.

Eser sahibinin eserinde değişiklik yapılmasını önleme yetkisi eser sahibinin manevi haklarından bir tanesi olduğu için, eser sahibi eserdeki maddi değişikliklerin yanında şeref ve itibarını zedeleyen veya eserin mahiyet veya hususiyetini bozan her türlü değişiklikleri de önleyebilir. Nitekim FSEK m.16/III hükmü uyarınca, eser sahibi eserinde veya adında değişiklik yapılmasına kayıtsız şartsız olarak izin vermiş olsa bile bu gibi durumlarda vermiş olduğu bu izinden vazgeçerek, değişikliği menedebilir. Eser sahibi bu hususta bir sözleşme yapmış olsa bile, şeref ve itibarını zedeleyen veya eserin mahiyet ve hususiyetini bozan herhangi bir durumda, bu değişikliği önleyebilir. Örneğin eser sahibi yayıncıyla sözleşme yaptıktan sonra, eserin amacına tamamen aykırı bir dergide eserin yayımlandığını tespit ederse, FSEK m.16/III'e dayanarak yayını menedebilir. Çünkü bu durum eserin mahiyet ve hususiyetini bozan bir durumdur.

Eser sahibi menetme hakkından vazgeçemez. Eser sahibinin menetme hakkından vazgeçtiğine dair yapılan sözleşmeler de hükümsüzdür (FSEK m.16/III).

Eserde sahibinin izni olmaksızın değişiklik yapılamayacağı kuralına kanun koyucu bir istisna getirmiştir. Buna göre, Kanunun veya eser sahibinin izniyle eseri işleyen, umuma arz eden, çoğaltan, yayımlayan, temsil eden, başka surette yayan bir kimse, bu işlemler sırasında teknik icabı zorunlu olan değişiklikleri eserin sahibinden izin almaksızın da yapabilecektir (FSEK m.16/II).

FSEK m.16/II hükmünün, teknik zorunluluklardan dolayı izin alınmadan yapılacak değişikliğe ilişkin getirmiş olduğu istisnanın özellikle mimari eserler için de geçerli olup olmayacağı hususunda doktrinde tartışmalar mevcuttur. Doktrindeki birinci görüşe göre, mimar daha mimari eseri yaparken bunun belirli kullanım ihtiyaçlarına cevap vermek üzere yapıldığını bilir ve ona göre hareket eder. Yani mimari eserlerin kullanım açısından fonksiyonel olması estetik olmasından daha önce gelir. Bu görüşe göre, söz konusu eserlerde, sahibinin yani mimarın izni olmaksızın haklı sebeplerle değişiklik yapılabilir. Eser sahibinin şeref ve haysiyetine halel getirilmeksizin, mimarın daha proje aşamasında iken eserde değişiklik yapılması hususunda malike yetki vermiş olduğu kabul edilmelidir. Örneğin mimarın izni alınmadan binaya kalorifer konulabilir, odalar birleştirilebilir. Nitekim mimari yapının tadili malikin mülkiyet hakkından ileri gelen bir hakkıdır ve malik mimar nizam ve mevzuatının izin verdiği sınırlar içinde tadilatı yapmak malik için hem bir hak ve hem de bir mükellefiyettir. Bu görüşü savunanlar bunun istisnasının eser sahibinin şeref ve itibarına zarar getirecek değişiklikler ile toplum belleğinde yer etmiş binalar ve eski eser mevzuatına göre korunan eserler olduğunu savunmaktadırlar. Ayrıca eserin dürüstlük kurallarına uygun olarak bakım ve tamiri için de eser sahibinin iznine ihtiyaç duyulmayacağını eklemektedirler. Doktrindeki ikinci görüşe göre ise bir mimari eserde yapılan esaslı değişikliğin, çoğu kez FSEK m. 6/I'de değinilen işlenme anlamında olacağını belirterek, böylece asıl eser sahibinin işlenme hakkının ihlal edileceği ve eser sahibinin haklı menfaatleri gerektiğinde mülkiyet hakkının bu menfaatler karşısında gerilemesinin icap ettiği düşünülerek bu şekilde bir serbesti görüşü eleştirilmektedir.

Yargıtay doktrinde yer alan bu tartışma açısından kararlarının birçoğunu birinci görüşe uygun olarak vermiştir. Yargıtay bir kararında “bir projede değişiklik yapılarak hak ihlal edildiğinin ileri sürülmesi her somut olaya bağlı olarak TMK m.2 anlamında “hakkın kötüye kullanımı” teşkil edebilmektedir. Bu nedenle eser sahiplerinin, kendi projelerinde değişikliği bizzat kendilerinin yapması veya teknik zorunluluklar nedeniyle yapılan izinsiz değişiklikler halinde, eser sahibinin eserde değişiklik yapıldığı iddiasını haklı bulmaz.” gerekçesini sevk ederek, mimari eserlerde teknik zorunluluklar nedeniyle yapılacak izinsiz değişikliklerin hak ihlali sayılmayacağına hükmetmiştir. Yargıtay başka bir kararında da projeye uygun yapılan mimari eserin, çatı tadilatının başka bir mimara yaptırılması sonucu manevi hakkının ihlal edildiğini iddia eden eser sahibi mimarın, zaruri görülen değişikliklerin eser sahibinin izni olmaksızın da yapılabileceği gerekçesiyle temyiz itirazlarını reddederek, yerel mahkeme kararını onamıştır.

Son olarak belirtmek gerekir ki; eser sahibinin FSEK m.16’dan doğan haklarını uzun süre kullanmadığı takdirde dava açması TMK m.2’ye aykırılık oluşturacaktır. Yargıtay da sessiz kalarak hakkın yitirilmesi öğretisini fikir ve sanat eserleri için de kabul etmiştir.

4. Eser Sahibinin Zilyet ve Malike Karşı Hakları (Eser Sahibinin Eserini Takip Yetkisi ve Hakkı)

FSEK eser sahibine manevi bir hak olarak ayrıca, eserin aslını elinde bulduran malik ve zilyetten geçici bir süre için eserini özel bir amaçla talep etme hakkını vermiştir. Bu hakka doktrinde aynı zamanda “eserin aslına ulaşma hakkı” veya “eseri görme hakkı” da denilmektedir. Bu hükmün amacı; eser sahiplerinin yarattıkları eski eserlerine ulaşmak suretiyle ondan yararlanmak ve esinlenmek suretiyle yeni eserler yaratmalarını sağlamak, bu yolla ülkenin fikir ve sanat alanındaki gelişmesine katkıda bulunmaktır.

FSEK eser sahibinin bu hakkına 17.maddesinde yer vermiştir. Buna göre;

FSEK m.17: “Eser sahibi, gerekli durumlarda, aslın maliki veya zilyedinden, koruma şartlarını yerine getirmek kaydıyla, 4’üncü maddenin 1’inci ve 2’inci bentlerinde sayılan güzel sanat eserlerinin ve 2’inci maddenin 1’inci bendinde ve 3’üncü maddede sayılıp da yazarlarla bestecilerin el yazısıyla yazılmış eserlerinin asıllarından geçici bir süre yararlanmayı talep etme hakkına sahiptir. Eser sahibinin bu hakkı, bu eserlerin ticaretini yapanlar tarafından eseri satın alan veya elde eden kişilere müzayede ve satış kataloğu veya ilgili belgelerle açıklanır.

Aslın maliki, eser sahibi ile yapmış olduğu sözleşme şartlarına göre eser üzerinde tasarruf edebilir. Ancak eseri bozamaz ve yok edemez ve eser sahibinin haklarına zarar veremez.

Eserin tek ve özgün olması durumunda eser sahibi, kendisine ait tüm dönemleri kapsayan çalışma ve sergilerde kullanmak amacıyla, koruma şartlarını yerine getirerek iade edilmek üzere eseri isteyebilir.”

Madde hükmünde de görüleceği üzere, FSEK bu hakkı eser sahibinin kendisine tanımış ve onun bu haktan gerekli durumlarda ve koruma şartlarını yerine getirerek geçici bir süre yararlanmak ve tüm dönemlerini kapsayan çalışma ve sergilerde kullanma imkânını vermiştir. Başka bir deyişle FSEK eser sahibine bu hakkı verirken, aynı zamanda onun bu hakkını da sınırlamaktadır. Eser sahibi eserini başka bir amaçla talep edememekte, değiştirememekte, yok edememekte ve eseri ancak iade şartıyla isteyebilmektedir.

FSEK md.17 eser sahibinin eserinin aslına ulaşma hakkını iki yönden düzenlemiştir. Bunlar;

1. Gerekli durumlarda eserden geçici olarak yararlanmak

Bu durumda eser sahibinin eserine ulaşabilmesi için gereken şartlar şunlardır:

- a. Eserin aslına ulaşma hakkını yalnızca eser sahibi kullanabilir.
- b. Eser sahibi bu hakkı gerekli durumlarda kullanabilir
- c. Eser sahibi yalnızca eserinin aslına erişmek için bu hakkını kullanabilir
- d. Eser sahibi koruma şartlarını yerine getirmek kaydıyla bu hakkını kullanabilir
- e. Eser sahibi eserinin aslını geçici bir süre yararlanmak için talep edebilir
- f. Eser sahibinin bu talebinin muhatabı yalnızca eserin maliki ve zilyedi olabilir
- g. Malike veya zilyede talep yöneltilmelidir. Bu eser sahibinin irade beyanıdır
- h. Eser sahibi yalnızca Kanun tarafından belirlenmiş eserleri talep edebilir. Bu eserler 4'üncü maddenin 1'inci ve 2'inci bendinde sayılan güzel sanat eserleri (FSEK m.4/I: Yağlı ve suluboya tablolar, her türlü resimler, desenler, pasteller, gravürler, güzel yazılar ve tezhipler, kazıma, oyma, kakma veya benzeri usullerle maden, taş, ağaç veya diğer maddelerle çizilen veya tespit edilen eserler, kaligrafi, serigrafi, FSEK m.4/II: heykeller, kabartmalar, oymalar), ve yazarların el yazısıyla yazılmış olmak şartıyla 2'inci maddenin 1'inci bendinde sayılan (FSEK m.2/I: Herhangi bir şekilde dil ve yazı ile ifade olunan eserler) ilim ve edebiyat eserleri ve yine bestecilerin el yazısıyla yazılmış olmak şartıyla 3'üncü maddede (FSEK m.3: Musiki eserleri, her nevi sözlü ve sözsüz bestelerdir.) sayılan musiki eserlerdir.
- i. Eser sahibinin bu hakkı eserlerin ticaretini yapanlar tarafından eseri satın alan veya elde eden kişilere müzayede ve satış kataloğu veya ilgili belgelerle açıklanmalıdır.

2. Kendisine ait tüm dönemleri kapsayan çalışma ve sergilerde kullanmak

Bu durumda ise, eser sahibinin bu hakkını kullanabilmesi için gereken şartlar şunlardır:

- a. Eserin tek ve özgün olması gerekir
- b. Eser sahibi yalnızca eserinin aslına erişmek için bu hakkını kullanabilir
- c. Eser sahibinin bu talebinin muhatabı yalnızca eserin maliki ve zilyedi olabilir
- d. Eser sahibi koruma şartlarını yerine getirmek kaydıyla bu hakkını kullanabilir
- e. Malike veya zilyede talep yöneltilmelidir. Bu eser sahibinin irade beyanıdır
- f. Eser sahibi, eseri kendisine ait tüm dönemleri kapsayan çalışmalarda ve sergilerde kullanmak amacıyla her türlü eseri malik ve zilyetten talep edebilir. Eser türüne ait herhangi bir sınırlama yoktur.

Görüldüğü üzere, FSEK m.17/I'de eserin sahibi eserinin aslından gerekli bir durumda geçici olarak yararlanma hakkını yalnızca belirli türdeki eserleri için kullanabilmekte iken, kanun koyucu FSEK m.17/III ile eserin tek ve özgün nitelikte olması halinde, eser sahibine eseri ne tür olursa olsun talep hakkı vermektedir.

FSEK m.17’de düzenlenen manevi hakkın kullanımında talep sahibi eserin sahibi olarak belirtilmiştir. FSEK m.19’da belirtilen kişilerin bu haktan yararlanıp yararlanamayacağı ise tartışmalıdır. Eser sahibinin FSEK m.17’de belirtilen talebin muhatapları ise eserin maliki ve zilyetleridir. Kanun koyucu bu madde hükmünde eserin zilyedi konusunda herhangi bir sınırlama getirmemiştir.

VII. Sonuç

Eser sahibinin manevi hakları hukuken korunması gereken haklardır. Fikri yaratıcılık sonucu korunmaya değer bir eser meydana getiren kişinin, eserinden ekonomik olarak faydalanabilmesinin yanında birtakım manevi yetkilere sahip olması da onun emeğinin bir karşılığıdır. Ancak kanun koyucunun eser sahibine tanınan manevi haklarına ilişkin düzenlemiş olduğu maddeleri net bir şekilde düzenlememiş olması ve bazı durumlarda da hiç hüküm sevk etmemiş olması, bu boşlukların doktrin ve Yargıtay kararlarınca doldurulmaya çalışılmasına yol açmıştır. Bu bağlamda yapılan çalışma neticesinde, sanatçıya ve fikir üreten kişilere özellikle mali hakları dışında manevi hakları açısından da hukuken etkili bir korumanın sağlanması gerekmektedir.